

УДК [37814.043:33]:316.77

Петренко В. О.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОЕКТУВАННЯ МОДЕЛІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті обґрунтовано методологічні основи моделі педагогічної системи підготовки майбутніх менеджерів до міжкультурної професійної взаємодії. Визначено філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий і методико-технологічний рівні дослідження проблеми, а також висвітлено основні підходи, принципи до реалізації мети педагогічної системи – підготовки майбутніх менеджерів до МПВ. З'ясовані основні концепції реалізації моделі, а саме, концепція проблемного навчання (М. Д. Merrill); теорія поетапного засвоєння професійних знань і формування наукових понять (П. Гальперін Н. Талізін), модель спільної продуктивної творчої діяльності (В. Ляудіс), модель смислотворювального діалогу (Є.Копилова).

Ключові слова: міжкультурна професійна взаємодія, менеджер, модель педагогічної системи підготовки, методологічні основи.

Постановка проблеми. Наразі суспільство висуває нові вимоги до компетентностей менеджерів, що пов'язано з тенденцією підприємств до міжкультурного різноманіття свого персоналу, яке розглядається як конкурентна перевага фірми перед суперниками. За цих умов особливого значення набуває необхідність у підготовці менеджерів до міжкультурної професійної взаємодії як інструменту до управління персоналом, що складають представники різних культур, а також для встановлення продуктивних відносин із іноземними бізнес-партнерами.

Проте, професійні освітні заклади приділяють недостатньо уваги формуванню міжкультурної професійної взаємодії (МПВ), хоча зазначений феномен має універсальний, не прив'язаний до предметної області характер. Розвиток компетентності з МПВ має бути збалансований з спеціальними компетентностями, для цього необхідне теоретичне обґрунтування моделі педагогічної системи підготовки до МПВ, що актуалізує тему нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формуванню досвіду з міжкультурної взаємодії при підготовці майбутніх фахівців присвячено наукові праці В. Карпенка, А. Большакової; специфічні особливості підготовки майбутніх фахівців схарактеризовано в доробках Л. Волкової, Н. Драб, Т. Колбіної, І. Прокопенка та інших учених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, теоретичний аналіз наукових праць свідчить, що проблема підготовки менеджерів до МПВ не була предметом спеціального дослідження сучасної вітчизняної науки, тож актуальність вивчення окресленої проблеми посилюється наявністю суперечності між необхідністю освітньої практики в науково обґрунтованій моделі педагогічної системи підготовки майбутніх менеджерів до МПВ й недостатньою розробленістю зазначеного феномену в педагогічній теорії та практиці.

Формулювання цілей статті. Метою статті є уточнення основних методологічних основ моделі педагогічної системи підготовки майбутніх менеджерів до МПВ. Відповідно до мети поставлено таке завдання: проаналізувати філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий і методико-технологічний рівні дослідження зазначеного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна філософська думка визначає методологію, як-то: вчення про науковий метод пізнання; сукупність методів, що застосовуються в будь-якій науці; система принципів та способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності людини, а саме, з'ясування, конструювання, перетворення та інтегрування схем діяльності в повсякденний досвід людини через переосмислення сучасної культури. Наведене визначення доводить: універсальність категоріальних характеристик філософської методології, що розглядають теорію та практику діяльності людини; інструментальність, яка полягає в орієнтуванні на сучасні способи організації та управління (побудову) діяльністю з огляду на культурну проблематику; рефлексивність, що визначає способи осмислення людиною своїх дій і їх наслідків; орієнтованість на обґрунтування суперечностей у процесі діяльності, а також вирішення проблеми; технологічність, що забезпечує наявність такої інваріантної сукупності: мета, завдання, етапи діяльності, засоби, результати діяльності; інтегративність, яка дозволяє реалізувати зв'язок теорії і практики.

Методологічна система дослідження, педагогічної системи зокрема, включає кілька рівнів: філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий і технологічний:

– філософська методологія: загальні принципи пізнання і категоріальний апарат науки в цілому. Філософський рівень виступає як підґрунтя методологічного знання, визначаючи світоглядні підходи до процесу пізнання і перетворення дійсності. Філософсько-методологічні положення і принципи конкретизуються, спочатку, на рівні загальнонаукових принципів і концепцій, а потім на рівні конкретної-наукової методології;

– загальнонаукова методологія: концепції, сукупність підходів, що застосовуються в більшості наукових досліджень;

– конкретно-наукова методологія: система принципів, методів дослідження і дослідницьких процедур, що є специфічними для педагогіки і застосовуваних тільки в цій галузі наукового знання;

– технологічна методологія: сукупність процедур, що забезпечують отримання достовірного емпіричного матеріалу, його первинну обробку, після якої він може включатися в масив наукового знання; система рекомендацій щодо організації та проведення педагогічного дослідження.

Філософською методологією нашого дослідження є діалектичний матеріалізм, філософське вчення про загальні закони руху та розвитку природи, суспільства і мислення. Діалектичний матеріалізм в педагогіці проявляється в тому, що особистість визнається об'єктом і суб'єктом суспільних відносин. Її розвиток детерміновано зовнішніми обставинами і природною організацією людини. Провідна роль у розвитку особистості належить вихованню через діяльність.

Філософська методологія реалізується на основі сукупного застосування у логічній єдності таких загальнонаукових принципів дослідження:

– об'єктивності – ґрунтується на відповідності дослідницьких підходів і засобів, що дозволяють отримати істинні знання про об'єкт, передбачає виключення суб'єктивізму, однобічності й упередженості в підборі та оцінці фактів: підготовка студентів до МПВ є об'єктивним процесом, що перевіряється через набуті знання, вміння їх застосовувати при рішенні практичних завдань;

– сутнісного аналізу – вимагає з'ясування та уточнення педагогічних умов, що впливають на ефективність педагогічної системи професійної підготовки менеджерів до МПВ, і, як результат, на конкурентоспроможність фахівців;

– наочності – візуалізація структури моделі педагогічної системи підготовки менеджерів до МПВ;

– науковості – розгляд конкретних явищ на основі узагальнених теоретичних знань;

– прикладної спрямованості – результати дослідження повинні сприяти вдосконаленню професійної підготовки менеджерів;

– системності – результати дослідження включаються в систему наукового знання, доповнюють наявну інформацію новими відомостями;

– цілісності – компоненти педагогічної системи та педагогічного процесу професійної підготовки вивчаються в динаміці багатовимірної картини їх взаємозв'язків і взаємозалежностей.

Науковці Т. Дмитренко та К. Ярьсько пропонують інваріант (педагогічний інваріант – абстраговане поняття, яке втілює лише істотні сторони досліджуваного явища) методології педагогіки, що ґрунтується на філософському визначенні, проте, відмінність полягає в тому, що діяльність людини розглядається як багатовимірний об'єкт, а способи діяльності складають множину як суму трьох підмножин: способи організації, способи управління і способи спілкування суб'єктів. Вчені визначають методологію педагогіки як учення про способи діяльності педагога: організація (вплив на особистість студента), управління (вплив на діяльність студента) і спілкування між суб'єктами педагогічної системи (в прямому і зворотному напрямках) для забезпечення пізнання і перетворення об'єктів, що досліджуються [2].

Основними підходами загальнонаукового рівня методології виконаного дослідження є системний, діяльнісний та поліпарадигмальний. Підхід розуміємо, як-то: принципова методологічна орієнтація дослідження (сукупність (система) принципів), що визначає загальну мету і стратегію теоретичної чи практичної діяльності, а також спосіб визначення об'єкта дослідження; світоглядна категорія, що відображає соціальні установки суб'єктів навчання як носіїв суспільної свідомості; глобальна і системна організація та самоорганізація освітнього процесу, що включає всі його компоненти і, в першу чергу, самих суб'єктів педагогічної взаємодії – викладача і студента; домінуюча ціннісна орієнтація педагога, що визначає його позицію у взаємодії зі студентом чи колективом.

Системний підхід розглядає об'єкти наукового пізнання і соціальної практики як системи з точки зору їх внутрішніх і зовнішніх системних властивостей і зв'язків через такі поняття, як-то: "компонент", "елемент", "цілісність", "структура", "відношення", "системоутворюючий фактор", "середовище". Згаданий підхід застосовується дослідниками для характеристики об'єкта дослідження та моделювання.

Застосування системного підходу в педагогічних дослідженнях вимагає ідентифікації досліджуваного феномена як педагогічної системи. Отже, визначаємо підготовку майбутніх менеджерів до МПВ як педагогічну систему.

Застосування поліпарадигмального підходу орієнтує дослідження педагогічної системи на еталонні теоретико-методологічні основи. Парадигма (від грец. *paradeigma* – приклад, модель, зразок) є сукупністю теоретичних, методологічних та аксіологічних настанов, що визначають систему концептуальних, інструментальних і методологічних правил для вирішення наукових проблем. Таким

чином, парадигма виконує інформаційну, інструментальну, технологічну функції через зв'язки з підходами та принципами на конкретно-науковому та технологічному рівнях методології.

Домінуючими парадигмами сучасної педагогічної науки є знаннева, культурологічна, гуманістична, що відбивають статичний стан педагогічних об'єктів. Кожна з зазначених парадигм пов'язана з компонентами педагогічної системи підготовки майбутніх менеджерів до МПВ, а саме: знаннева парадигма визначає цілі, зміст, способи пізнання, результати підготовки; культурологічна – зміст, методи і форми спільної діяльності суб'єктів педагогічної системи – викладачів та студентів, їхній творчий потенціал, спрямований на вдосконалення форм і знарядь діяльності; гуманістична парадигма спрямована на суб'єктів спільної продуктивної діяльності, відносини між ними.

Парадигми організації та управління, що пов'язані з парадигмою соціальної комунікації, відбивають динамічний стан педагогічних об'єктів та уможливають розгляд педагогічної системи як багатовимірного, багаторівневого педагогічного об'єкта, а також здійснити диференціацію по горизонталі на системи організації, управління і спілкування і по вертикалі на індивідуальну, групову, навчального закладу тощо.

Діяльнісний підхід є одним з провідних підходів в педагогічних дослідженнях, що є основою для вивчення й опису особливостей функціонування суб'єктів педагогічного процесу, надає характеристику й етапи їх взаємодії, виявляє шляхи оптимізації сучасної освіти. Реалізація діяльнісного підходу при розробці педагогічної системи вимагає, перш за все, ідентифікації досліджуваного феномена як педагогічної діяльності, визначення його структури і виявлення особливостей, а також вивчення його основних діяльнісних компонентів: мети, об'єкта, засобів, методів, етапів і результату. Застосування діяльнісного підходу в педагогічних дослідженнях передбачає опис, пояснення і проектування педагогічного процесу з позиції категорії діяльності.

Виконання парадигмами інструментальних функцій здійснюється через підходи і принципи на *конкретно-науковому рівні*. Підходи реалізуються через дотримання відповідних принципів та визначають зміст, методи та форми педагогічного процесу професійної підготовки до МПВ. Принцип (від лат. *principiūm* – начало, основа) є основною ідеєю, центральним поняттям, підґрунтям для втілення на практиці поставленої мети.

Знаннева парадигма пов'язана з *компетентнісним підходом*, що реалізує гносеологічну мету професійної підготовки майбутніх менеджерів до МПВ, а саме, набуття студентами механізмів з організації та управління МПВ, а також досвіду роботи з культурною інформацією. Компетентнісний підхід є принциповою орієнтацією нашого дослідження, що забезпечує вивчення і опис педагогічного процесу з точки зору формування у особистості заданого виду компетенції, а саме компетенції з МПВ. Зазначений підхід поєднує елементи професійної і загальної культури (рівень освіченості, достатній для самоосвіти і самостійного вирішення пізнавальних проблем), досвід професійної діяльності та творчості, що конкретизується у системі знань, умінь, зокрема підготовленості майбутніх менеджерів до МПВ [5, с. 11].

Принцип професійної спрямованості педагогічного процесу підготовки МПВ та *принцип апроксимації професійних функцій* менеджерів сприяють наближенню професійної підготовки майбутніх фахівців до умов їх професійної діяльності.

Культурологічний підхід та культурологічний принцип ґрунтуються на аналізі професійної підготовки майбутніх менеджерів-економістів до МПВ через призму системоутворювальних культурологічних понять ("культура", "цінності", "міжкультурна взаємодія" та ін.) та розглядає студента як людину культури; змістом професійної підготовки є культура як середовище; культуротворчість є способом розвитку майбутнього фахівця в культурі.

Аксіологічний підхід забезпечує реалізацію аксіологічної мети професійної підготовки через аналіз педагогічної системи як системи "природа, людина, діяльність, суспільство, культура" з точки зору її відповідності до цінностей суспільства (духовних, матеріальних, практичних), а також до особливостей соціального замовлення. Відповідно, аксіологічною метою професійної підготовки менеджера є формування соціальної відповідальності.

Основною концепцією реалізації аксіологічної мети нашого дослідження є концепція проблемного навчання М.Д. Меррілл [8].

Праксеологічною метою виконаного дослідження є формування міжкультурної комунікативної компетенції. Діялісна концепція культури визначає культуру як специфічний спосіб діяльності. *Комунікативно-діялісний підхід* виявляє діялісну, суб'єктну і контекстно-змістову складові професійної підготовки та реалізує праксеологічну мету підготовки через навчальну діяльність її суб'єктів щодо оволодіння знаннями, вміннями та навичками з міжкультурної комунікативної компетенції.

Принципами комунікативно-діялісного підходу є *принцип інтеріоризації/екстеріоризації способів діяльності* як механізм соціалізації особистості та засвоєння культурного досвіду, а також *принцип раціональності у відносинах та принцип гармонізації відносин*.

Концептуальною основою реалізації праксеологічної мети виконаного дослідження є теорія поетапного засвоєння професійних знань і формування наукових понять (П. Гальперін [1], Н. Талізінa [7]), а також модель спільної продуктивної творчої діяльності (В. Ляудіс [4]).

Суб'єкт-суб'єктний підхід передбачає, з одного боку, орієнтацію педагогічного процесу на загальну мету – розвиток особистості, а, з іншого, – на шлях реалізації цієї мети – суб'єкт-суб'єкту (гармонійну) взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу.

Діалоговий підхід пов'язаний з суб'єкт-суб'єктним та культурологічним підходами. Діалоговий та суб'єкт-суб'єктний підходи складають сутність методології гуманістичної парадигми виконаного дослідження та спираються на принцип емпатії. Концептуальною основою зазначених підходів є концепція смислоутворювального діалогу Є. Копилової [3].

Технологічний підхід полягає в забезпеченні організації та управління педагогічного процесу, основи яких розкрито в концепції Т. Дмитренко щодо взаємозв'язку організації, управління і спілкування між суб'єктами педагогічної системи. Організація орієнтована на досягнення поставленої мети та ґрунтується на діагностуванні характеристик суб'єктів педагогічного процесу, а також на його проектуванні на основі оптимально алгоритмізованих методів, засобів і форм. Управління педагогічним процесом є проектуванням результатів навчання студентів, а також визначення та послаблення негативних дій факторів (об'єктивного, суб'єктивного, особистісного, людського). Технологічний підхід реалізується через імплементацію педагогічної технології на основі принципу організації; принципів управління; принципу соціальної комунікації [2].

Принцип організації забезпечує вплив викладача на особистість студента з метою його мотивації до виконання діяльності, орієнтування (системоутворювальний фактор на орієнтувальному етапі технології).

Принцип управління передбачає організацію навчання як процесу управління (системоутворювальний фактор на пізнавально-перетворювальному етапі технології). Принцип управління пов'язаний з принципами адаптації та оптимізації.

Принцип адаптації (сприйнятливості педагогічної системи до зовнішніх та внутрішніх факторів) забезпечує пристосування педагогічної системи до впливу факторів через зміни структури (компонентів, зв'язків) і функцій у процесі інтеграції підсистем організації, управління, спілкування з метою підвищення ефективності педагогічного процесу.

Принцип оптимізації детермінує оптимальне (найдоцільніше за даних умов) рішення для ефективного функціонування педагогічного процесу.

Принципом соціальної комунікації є принцип інтервальності, що полягає у розгляді цілісної педагогічної системи та цілісного педагогічного процесу як трьох-інтервальних (трьох-етапних): організація, управління, спілкування, за наявності системоутворювального фактора, що визначає компоненти педагогічної системи та етапи педагогічного процесу. Відповідно, системоутворювальним фактором педагогічної технології на контрольно-рефлексивному етапі є спілкування та самоуправління студентів навчально-пізнавальною діяльністю.

Кваліметричний підхід передбачає вимірювання та оцінювання підготовки менеджерів до МПВ за відповідним інструментарієм та свідчить про ефективність педагогічної системи підготовки майбутніх менеджерів до МПВ. Його основу склали критерії, які відображують соціальний запит і структуру компетенції з МПВ: гносеологічний критерій співвідноситься з когнітивним компонентом (знання); практикологічний критерій відноситься до комунікативно-поведінкового компоненту (вміння та навички); аксіологічний критерій відповідає емоційно-ціннісному компоненту (ціннісні орієнтації); акмеологічний критерій відображує суб'єктний компонент (ставлення, особистісно-професійні якості, здатності). Згадані критерії декомпонуються до відповідних показників, що відбивають зміст компетенції з МПВ. Визначені також рівні компетенції з МПВ, а саме: формальний учасник МПВ; незалежний учасник МПВ; досвідчений учасник МПВ; компетентний учасник МПВ.

Технологічна методологія є сукупністю оптимальних (доцільних та необхідних) методів (від грец. *methodos* – шлях дослідження, теорія) технології дослідження для вирішення його завдань відповідно до розглянутих парадигм, підходів та принципів.

Висновки. Аналіз методологічних основ доводить, що при створенні моделі педагогічної системи підготовки майбутніх менеджерів до МПВ необхідно враховувати методологічні основи всіх рівнів. Філософська методологія ґрунтується на загальнонаукових принципах дослідження і акцентує увагу на розвиток особистості у спільній діяльності. Принциповою методологічною орієнтацією виконаного дослідження є сукупність підходів – системного, діяльнісного та поліпарадигмального. Статичний стан педагогічної системи підготовки майбутніх менеджерів до МПВ відбивають знаннева, культурологічна, гуманістична парадигми. Парадигми організації, управління та соціальної комунікації характеризують динамічний стан педагогічної системи. Реалізація визначених парадигм відбувається на рівні педагогічного процесу через дотримання відповідних підходів та принципів. Кваліметричний підхід свідчить про ефективність педагогічної технології педагогічної системи підготовки майбутніх менеджерів до МПВ.

Узагальнюючи, зазначимо, що розглянуті нами питання підготовки майбутніх менеджерів до міжкультурної професійної взаємодії не вичерпують окресленої проблеми і потребують подальшого її дослідження.

Використані джерела

1. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий / П.Я. Гальперин. – Москва-Воронеж, 1998 // Психология как объективная наука : избранные психологические труды / П.Я. Гальперин ; ред. А.И. Подольский. – Воронеж : МОДЭК ; Москва : Институт практической психологии, 1998. – С. 272-317.
2. Дмитренко Т.О. Розвиток основ сучасної педагогіки: методологічний аспект/ Т.О. Дмитренко, К.В. Яресько // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол. : Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя: КПУ, 2013. – Вип. 28 (81). – С. 122-128.
3. Копылова Е.А. Учебный диалог как фактор смыслообразования в процессе обучения старших школьников: автореф... канд. пед. наук:13.00.01/ Екатерина Александровна Копылова. – Тюмень, 2011 – 24 с.
4. Ляудис В.Я. Структура продуктивного учебного взаимодействия / В.Я. Ляудис // Психолого-педагогические проблемы взаимодействия учителя и учащихся / под ред. А.А. Бодалева, В.Я. Ляудис. М.: НИИОП АПН СССР, 1980. – С. 37-52.
5. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 412 с.
6. Розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця : Моногр. / Т.О. Дмитренко та інші. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2014. – 424 с.
7. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Н.Ф. Талызина. – М. : Издательский центр "Академия", 1998. – 288 с.
8. Merrill M. D. (2002). A pebble-in-the-pond model for instructional design. *Performance Improvement*, 41(7), 39-44.

Petrenko V.

METHODOLOGICAL GROUNDS OF PEDAGOGICAL MODEL DESIGNING OF FUTURE MANAGERS' TRAINING TO INTERCULTURAL PROFESSIONAL INTERACTION

The author deals with the methodological system of pedagogical model investigation. The article highlights several analyses: philosophical, general scientific, particular scientific and technological.

The philosophical analysis is the grounds of methodological knowledge which define principal positions to the process of cognition and forming reality. The philosophical methodology of our investigation is dialectical materialism. From dialectical materialism perspective, the personality is the subject and object of social interactions, thus, his or her growth is determined by external circumstances and disposition. The growth of personality is influenced by training based on activity. The general scientific analysis is grounded on the set of approaches: systematic approach, activity-based approach, polyparadigmatic approach.

According to the systematic approach future managers' training to intercultural professional interaction is a pedagogical model consisting of linked components structure which create the inner environment.

The activity-based approach defines the system as activity that has its aim – to train future managers to intercultural professional interaction; subjects – teachers and students; means – didactic means; tools – teaching techniques; stages of implementing; results.

The polyparadigmatic approach orientates the investigation of the pedagogical system in terms of paradigms. The dominant paradigms of contemporary pedagogy are cognitive-oriented paradigm, culture-oriented paradigm, humanistic paradigm which reflect the statistic state of the pedagogical system. The dynamic state is revealed by the paradigms of organization, management and social communication.

The technological analysis identifies a set of methods to optimize future managers' training performance.

The teaching techniques are based: on Halperyn's and Talyzina's concepts of knowledge acquisition by learning stages; on Liaudys' model of mutual productive activity; on Merrill's concept of problem instructional model; on Kopylova's model of sense-making dialogue.

The results of future managers' training to intercultural professional interaction (IPI) are assessed by the quality-metric method on the following: gnosiological, praxeological, axiological, acmeological criteria. The levels of IPI competence are identified as the following levels: formal participant of IPI, independent participant of IPI, experienced participant of IPI, competent participant of IPI.

Key words: *intercultural professional interaction, manager, instructional model, methodological grounds.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016 р.